

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-67-4-235-241

УДК 378.016:821.161.2:008:614.253.4

**Марія ЦУРКАН**

кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри суспільних наук та українознавства  
Вищого державного навчального закладу України  
«Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці, Україна  
e-mail: maria-ts77@ukr.net

**РОЛЬ МОВИ У ПРОЦЕСАХ ГУМАНІЗАЦІЇ, ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ  
ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ**

*Стаття присвячена актуальній проблемі формування гуманістичного світогляду майбутніх лікарів, зокрема розглянуто та проаналізовано процеси гуманізації, гуманітаризації та демократизації у медичних закладах вищої освіти і звернено увагу на роль мови як гуманітарного засобу становлення гуманної особистості медика, здатної до налагодження міжособистісних стосунків «лікар – пацієнт». З'ясовано, що пріоритетними складовими гуманізації освіти є загальнолюдські цінності, серед яких життя, здоров'я та гідність людини, а також свобода і право на самоствердження, самовизначення і самореалізацію, незалежно від расової, національної, етнічної, релігійної та соціальної приналежності.*

*Ключові слова.* гуманізація; гуманітаризація; демократизація, іноземний студент, вища медична освіта, мовна підготовка.

**Постановка проблеми.** Актуальною проблемою сучасного суспільства є його дегуманізація, яка постала через домінування в людській свідомості прагматичних та егоїстичних інтересів, надмірне пропагування цінностей матеріальної культури, щоденне розширення індустріального технократизму й ринкового утилітаризму. Саме тому стратегічне завдання освіти третього тисячоліття – формування спеціаліста як творчої особистості, основними якостями якої мають бути високий професіоналізм і гуманістичний світогляд. На думку О. Юніної, «головною відмінною особливістю XXI ст. є світогляд неогуманізму, сутність якого полягає в тому, що людина повинна не змінювати світ, а передусім змінювати, перетворювати, удосконалювати саму себе, і, як наслідок цього, почне відбуватися природна й ефективна зміна навколишнього для людини світу» [19].

У Законі України «Про освіту» зауважено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [13]. На реалізацію зазначених норм закону спрямовані й положення Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), основними принципами якої є «гуманізація освіти, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних

освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи; гуманітаризація освіти, що покликана формувати цілісну картину світу, духовність, культуру особистості і планетарне мислення; відкритість системи освіти, що пов'язана з її орієнтованістю на цілісний неподільний світ, його глобальні проблеми, усвідомленням пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими і класовими, інтеграцією у світові освітні структури; демократизація освіти, що передбачає ... утворення системи партнерства учнів, студентів і педагогів та ін.» [7]. У контексті вищеописаних нормативних документів необхідно відзначити, що вектори вищої освіти і науки України зорієнтовані на формування всебічно та гармонійно розвиненої особистості, яка стане конкурентоспроможним і кваліфікованим фахівцем у будь-якій галузі.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Проблеми гуманізації, гуманітаризації та демократизації освіти розглядали у своїх працях як закордонні, так і вітчизняні науковці. Канадський дослідник А. Росс наголошував, що сутність і мета гуманітарної освіти полягають у тому, щоб звільнити мислення людини, подарувати їй «радість спілкування» [1, 96]. Німецький діяч-гуманіст А. Ейнштейн стверджував, що не можна перевантажувати вивчення основ наук для учня чи студента лише кількістю фактів і залізної логіки. Він закликав до того, щоб, де тільки можливо, навчання перетворювалося на переживання [18]. Тобто, метою будь-якої навчальної діяльності має бути не лише реалізація програм і планів, а й впровадження «стандартів людинотворення». Ідеї

гуманізму є наскрізними в педагогічній діяльності грузинського вченого Ш. Амонашвілі, який майстерно вибудовує практичну філософію стосункової сфери на будь-якому уроці й перетворює їх на сферу гуманістичної емпатії, на справжні уроки людяності. Український педагог-гуманіст С. Гончаренко зауважує: «Дефіцит гуманності й гуманітарності породжує бездуховність освіти й школи, є джерелом технократичних установок у мисленні, що нерідко спричиняють глобальні проблеми сучасності. Гуманізація і гуманітаризація мають стратегічне значення для розвитку не лише освіти, а й усього суспільства, що, на жаль, ще не до кінця усвідомили і сприйняли педагоги та громадськість» [5,2]. Гуманітарний аспект медичної освіти аналізує Г. Шаповал, зазначаючи, саме цей аспект відображає парадигму гуманітарних проблем професійної діяльності лікаря, до яких належать: взаємовідносини з пацієнтами, членами їх сімей, колегами, питання медичного права та медичної етики, обмін провідним професійним досвідом [15, 109]. Окремі принципи демократизації навчання описала в своїй науковій Л. Шелюк [16], наголосивши на рівноправних партнерських стосунках учителя/викладача і учня/студента.

**Постановка завдання.** Мета нашої статті – з'ясувати роль мови в процесі гуманізації, гуманітаризації та демократизації вищої медичної освіти, зокрема звернути увагу на реалізацію зазначених процесів під час навчання іноземних студентів-медиків.

Завдання дослідження: окреслити пріоритетні завдання гуманізації, гуманітаризації та демократизації медичної освіти; дослідити процеси гуманізації, гуманітаризації та демократизації у медичних закладах вищої освіти; визначити роль мови як гуманітарного засобу становлення гуманної особистості медика.

**Виклад основного матеріалу.** Дослідження гуманізації та гуманітаризації як пріоритетних процесів удосконалення сучасної освітньої парадигми засвідчило наявність у них аспекту дуалізму природничого та гуманітарного знання й відповідних типів мислення й світоглядів. Саме тому в системі професійної підготовки спеціалістів будь-якої галузі варто зважати на так звану «опозицію технократичної й гуманітарної культур, технократичного й духовного мислення, що має безпосереднє відношення до процесів гуманізації та гуманітаризації в освіті» [11, 13]. Описані технократичні перетворення спостережено і в системі вищої освіти, у тому числі медичної, оскільки інноваційні методики викладання спеціальних і загальних навчальних дисциплін часто ґрунтуються на активному впровадженні інтерактив-

них технологій, що не завжди гуманітарно спрямовані.

Актуальний напрям українських медичних ЗВО – професійна підготовка студентів-іноземних громадян, які є представниками різних національностей, етносів, віросповідань тощо, тому одне з чільних місць у навчально-виховному процесі посідають проблеми гуманізації, гуманітаризації та демократизації, оскільки, як зазначає С. Гончаренко, «лише широка гуманітаризована освіта може повністю розкрити перед кожним ту істину, що в кожного народу є щось добре, чим він завдячує іншим народам, а отже, всьому людству, частиною якого він є. Перед людиною гуманітаризована освіта розкриває, нарешті, і ту істину, що є і певна загальнолюдська солідарність, і що люди різних національностей можуть не лише знати одну й ту саму істину і визнавати одну й ту саму справедливість, а й поєднувати свої зусилля для здійснення в житті блага, яке однаково розуміють» [5, 8]. Як бачимо, навчання студентів у міжетнічних групах, окрім загальновідомих труднощів (релігійна чи національна нетерпимість, фізіологічні особливості вимови українських звуків), має і позитивні моменти, адже саме в процесі щоденного спілкування представники різних національностей і рас мають змогу якнайкраще пізнати чужу культуру, особливості іншої ментальності та релігії, зрозуміти зміст основних принципів життєдіяльності.

Вивчення концептуальних особливостей процесу гуманізації, гуманітаризації та демократизації потребує з'ясування змісту таких лінгвістично-філософських категорій, як «гуманізм», «гуманізація», «гуманний», «гуманітарний», «гуманітаризація», «демократія», «демократизація».

Уперше поняття гуманізм (від латинського «*humanus*» – «людський», «людяний») використав у своєму дослідженні німецький педагог Ф. Нітхаммер у 1808 році. У різних наукових розвідках зазначено, що поняття *гуманізм* (від лат. *humanus* – людський, людяний) – це «система світоглядних орієнтацій, центром котрих є людина, її самість, високе призначення та право на вільну самореалізацію. Гуманізм визнає вивільнення можливостей людини, її благо критерієм оцінки соціальних інститутів, а людяність – нормою стосунків між індивідами, етнічними й соціальними групами, державами. У вузькому розумінні гуманізм – культурний рух доби Відродження, представники якого вбачали свій життєвий та історико-культурний ідеал в античній спадщині, утверджували новий світогляд, що характеризувався вірою в людину та її можливості; сприйняттям природи, з одного боку, як об'єкта естетичної насолоди, а з другого – використання її в практичних

цілях» [14, 134-135]; «прогресивний рух епохи Відродження, спрямований на утвердження моральних прав людини на земне щастя, чуттєві радощі та вільний вияв її прагнень і бажань; ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяність» [3, 201]. Відповідно потрактовано лексеми *гуманізація* як «поширення та утвердження гуманістичних принципів у будь-якій сфері суспільного життя» і *гуманний* «людяний у своїх ділах і ставленні до інших людей» [3, с. 201]. Аналіз описаних вище категорій дозволяє зробити висновок про те, що пріоритетними складовими гуманізації освіти є загальнолюдські цінності, серед яких життя, здоров'я та гідність людини, а також свобода і право на самоствердження, самовизначення і самореалізацію, незалежно від расової, національної, етнічної, релігійної та соціальної приналежності.

Термін *гуманітарний* означає той, «який належить до суспільних наук, що вивчають людину та її культуру» і використовується «стосовно до людського суспільства, до людини як до члена суспільства, до її прав і обов'язків»; *гуманітаризація* – «впровадження в що-небудь, посилення в чому-небудь гуманітарних засад» [3, 201]. З огляду на словникові визначення зазначених вище понять до суспільно-гуманітарних наук відносимо мову, літературу, історію, біоетику, мистецтво, культурологію, філософію, професійну етику, деонтологію, педагогіку, релігієзнавство, риторику, психологію, психолінгвістику, соціологію та інші, метою яких є вивчення внутрішнього світу людини, формування її як особистості, що спрямована на подальше самостворення та самопізнання і здатна самостійно приймати рішення, визначати шляхи розв'язання проблем, прогнозувати перспективні дії щодо виконання поставлених перед нею завдань.

Процеси гуманізації та гуманітаризації освіти XXI століття тісно пов'язані з дотриманням принципу демократизації навчально-виховного процесу, який передбачає визнання права кожної людини на обстоювання власної життєвої та професійної позиції, вибір стратегії і тактики ведення обраної діяльності тощо. У науковій літературі поняття *демократизація* є похідним від лексеми *демократія*, яку описано як «форму управління, політичний лад, за якого верховна влада належить народові» та «форма, принцип керівництва яким-небудь колективом, за якого забезпечується активність і широка участь цього колективу в здійсненні всіх заходів»; демократизацію тут означено як «запровадження демократичних принципів перебудови держави, організацій і т. ін. на демократичних засадах» [3, 213]. У педагогічних розвідках демократизацію освіти пояснено як

«принцип реформування освіти в Україні на демократичних засадах, який передбачає децентралізацію, регіоналізацію в управлінні освітою, автономізацію навчально-виховних закладів у вирішенні основних питань діяльності, поширення альтернативних (приватних) навчально-виховних закладів, перехід до державно-громадської системи управління освітою (участь батьків, громадськості, церкви), співробітництво учитель – учень, викладач – студент у навчально-виховному процесі» [6., с. 85]. Як бачимо, у процесі демократизації навчання потрібно змінити ставлення вчителя/викладача до учня/студента, а саме: педагог повинен бачити в учневі/студентові партнера, розуміти його потреби та інтереси, упроваджувати індивідуальні методики навчання. Л. Шелюк зауважує, що демократизація навчання – це впровадження демократичних засад у спільну діяльність учителя та учнів на уроці. Вона докорінно змінює взаєностосунки між учителем та учнями, тобто змінює традиційну систему «суб'єкт – об'єктних» відносин на «суб'єкт – суб'єктні». За умови сформованості «суб'єкт – об'єктних» відносин у навчанні вчителю відводиться роль активної діяльній одиниці цього процесу, а учневі – роль пасивного «споживача» знань. В умовах сформованості «суб'єкт – суб'єктних» відносин учень виступає в ролі замовника знань з усіма притаманними йому індивідуальними особливостями. «Суб'єкт – суб'єктні» відносини сприяють підвищенню значущості і відповідальності учня за набуття знань, умінь і навичок, тобто ставлять його у більш активну позицію; сприяють усвідомленню кожним учнем себе як особистості, своєї соціальної ролі, свого місця в навчальному процесі, своїх функціональних обов'язків [16, 374]. Саме «суб'єктно-суб'єктна» співпраця сприяє реалізації тріадного підходу до реформування системи вищої освіти, у тому числі медичної, адже гуманно-гуманітарне демократичне навчання – основа Болонської системи, відповідно до якої надаються освітні послуги в українських закладах вищої освіти.

Важливою складовою демократичної освіти є академічна свобода, яка полягає у гарантованій державою можливості членів академічної спільноти (науковців, викладачів, аспірантів, студентів) вільно обирати зміст, форми і методи своєї академічної діяльності. Н. Маслова зазначає, що «академічні свободи викладача – це міри можливої поведінки фахівця згідно зі своїм розумінням професійних завдань і місії даної професії. Вони реалізуються викладачем у закладі чи установі, що здійснює освітню діяльність або в межах індивідуальної педагогічної роботи. Вони регулюються конституційним, трудовим, освітнім законодавством,

а також міжнародно-правовими нормами і принципами» [10, 648].

Уперше студентська академічна свобода була згадана в 1967 році Американською асоціацією викладачів університетів у Спільній заяві про права і свободи студентів. Сьогодні академічні свободи є найважливішою передумовою реалізації гуманістичної освітньої парадигми, що надає студентам свободу вибору в процесі професійної підготовки. Як справедливо відзначає Шрам, «розкриваючись у ціннісному й стимулюючому ставленні учня до власної освіти, її рівня та якості, академічні свободи сприяють формуванню у них вмінь самостійно робити вибір, бачити кінцевий результат цього вибору, визначати його значення для професійної діяльності і нести за нього відповідальність» [17, 122]. Також ознакою демократизації освіти є розширення форм навчання (денна, заочна, дистанційна, індивідуальний графік, home-schooling, е-кабінети, е-курси, е-лекції, е-консультації професорів, е-магістратура та ін.), що, на відміну від стандартної освіти, забезпечує варіативність навчального процесу. Отже, сьогодні у медичних ЗВО активно реалізують принцип демократизації освіти шляхом удосконалення методики викладання як спеціальних, так і суспільно-гуманітарних навчальних дисциплін, яка ґрунтується на партнерських засадах, а також через дотримання академічної свободи викладачів і студентів та урізноманітнення форм навчання.

Проблема гуманізації особливо актуальна в процесі підготовки медичних працівників, серед яких іноземні громадяни, що приїхали в Україну здобути професію лікаря. Гуманізація навчального процесу, учасниками якого є вітчизняні та іноземні студенти, що представляють різні етноси, нації, культури, віросповідання, – одна з пріоритетних передумов досягнення та реалізації навчально-виховної мети кожного медичного закладу вищої освіти. На думку Г. Васяновича, умовами гуманізації освіти є професійна спрямованість викладання гуманітарних предметів; наявність свободи в процесі навчання й учіння; зміна доктрини підготовки викладача; створення соціально-культурного й освітнього середовища; змістова перебудова гуманітарної освіти; послідовність викладання освітнього курсу; справжня освіта в цілому має бути гуманітарною [2, 280-283]. У контексті підготовки медичних фахівців В. Звягіна відзначає, що використання в навчанні суспільно-гуманітарних дисциплін прийомів філософської, культурологічної, креативної, соціологічної рефлексії, урахування професійних особливостей студентів-медиків, орієнтує їх на ідеальні цінності у свідомості для продукування моральних норм поведінки, відводячи головну роль у життєдіяль-

ності духовним цінностям [8, 134]. Основою гуманітарних дисциплін є загальнолюдські духовні та моральні цінності, що пов'язані не лише із зовнішніми потребами особистості, а й ґрунтуються на глибокому усвідомленні сенсу існування людини, розумінні взаємозв'язку минулого, теперішнього та майбутнього життя, бажанні самореалізуватися та самоствердитися і, звичайно, прагненні бути корисним для суспільства загалом та кожної людини зокрема. Професія лікаря – одна з найбільш складних і соціально значущих професій, тому органічно поєднує в собі моральні принципи, етичні норми, спеціальні знання, культуру лікувальної діяльності, які ґрунтуються на гуманному ставленні до пацієнта і його родичів. Засновник наукової медицини Гіппократ визначив професійний обов'язок лікаря: «Чесно й непорочно провадити своє життя й творити своє мистецтво... Клянусь ...У який би дім я не зайшов, я ввійду туди для користі хворого, вільний від усього зловминого...» («Клятва Гіппократа»). Як бачимо, особливості спеціальності лікаря, окреслені Гіппократом, побудовані на принципах гуманізму. Саме тому концептуальні засади медицини, що їх визначив Гіппократ, здобули визнання в багатьох країнах світу й упродовж століть є основою медичної етики (Етика Персіваля, 1703; Кодекс Американської Медичної Асоціації, 1848; Женевська декларація, 1948; Присяга лікаря Радянського Союзу, 1971, Клятва лікаря України, 1991, тощо).

Однією з навчальних дисциплін, що сприяє формуванню гуманної особистості лікаря, гуманітаризації та демократизації медичної освіти, є українська мова. Адже досконале володіння мовою забезпечує взаєморозуміння лікаря та пацієнта в процесі спілкування, а кожне влучно сказане слово спеціаліста часто стає дієвим засобом лікування людини. Підтвердженням нашого твердження є думка Л. Пиріг, який зазначає, що живе слово медика завжди матиме вагомий вплив і ніколи не втратить своєї сили, незважаючи на роботизацію і технічний розвиток суспільства [12]. Гіппократ зазначав, що такі особисті якості, як привітність і ввічливість мають супроводжувати лікаря в його професійній діяльності, оскільки строгість створюватиме перешкоди в спілкуванні між лікарем і пацієнтом [4]. Отже, підґрунтям ефективної організації комунікативної діяльності лікаря є гуманізм, толерантність, співчуття і любов до пацієнта, відповідальність перед ним і його рідними, уміння вислухати і підтримати, заспокоїти й допомогти.

Особливо важливу функцію слова в комунікативному акті «лікар – пацієнт» спостерігаємо в ситуації, коли лікар-іноземний громадянин проходить медичну практику в українських лікувальних

установах, адже, окрім спеціальних знань, він повинен засвоїти особливості мовних, культурних, ментальних, релігійних постулатів іншого народу і вправно, доречно, коректно, гуманно вибудувати стосунки з пацієнтом. Складність вищезазначеного спілкування полягає в тому, що представники («лікар – пацієнт») різних етносів із певним побоюванням сприймають один одного, оскільки заздалегідь налаштовані на виникнення ймовірного непорозуміння через невміння подолати мовний та психологічний бар'єри. І саме в такій ситуації основну контактну-встановлювальну функцію покладено на лікаря, який, незважаючи на прогнозований комунікативно-професійний акт, бере до уваги можливі непередбачувані дії та рефлексії пацієнта. Успіх ведення описаного діалогу, як бачимо, залежить від того, наскільки майбутній фахівець сприйняв, засвоїв і усвідомив зміст суспільно-гуманітарних дисциплін, що ввійшли до складу навчальних планів медичного ЗВО.

Гуманне ставлення лікаря до пацієнта – домінанта професійної діяльності медика, яку необхідно розвивати шляхом гуманітаризації та демократизації навчально-виховного процесу загалом і спеціальних, гуманітарних та суспільних дисциплін зокрема, оскільки основним завданням сучасної освіти, у тому числі медичної, є формування гуманістичного світогляду особистості, її професійної майстерності, «виховання рефлексивно-мисленнєвої культури як форми організації свідомості професіонала» [9, 11.]. Вважаємо, що пріоритетним завданням гуманізації, гуманітаризації та

демократизації медичної освіти має бути формування вмотивованого ставлення лікаря до пацієнта як до найвищої цінності та усвідомлення медиком того, що збереження здоров'я і життя людини – найважливіший професійний обов'язок усіх працівників охорони здоров'я.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Отже, гуманітаризована освіта – основний засіб глобальної гуманізації суспільства, метою якого розвиток особистості, що здатна креативно мислити, прагне до самовдосконалення, визначає стратегію ведення професійної діяльності, вміє адаптуватися до умов життя, має сформований світогляд, усвідомлює загальнолюдські морально-етичні цінності. Як бачимо, концепти «гуманізація освіти» і «гуманітаризація освіти» взаємопов'язані та взаємозалежні між собою, оскільки спрямовані на досягнення єдиної мети – формування особистості спеціаліста: гуманізація визначає теоретичні та методологічні шляхи підготовки фахівця, гуманітаризація забезпечує реалізацію окреслених ідей цього процесу. Гуманізація та гуманітаризація медичної вищої освіти передбачають дотримання принципу демократизації, в основі якого рівноправна співпраця викладача і студента як ефективний спосіб досягнення основної навчально-виховної мети – становлення творчої та духовної особистості лікаря та його вміння надати якісну допомогу пацієнтові. Вважаємо, що перспективним аспектом дослідження порушеної проблеми є окреслення ціннісної системи вищої медичної освіти в Україні.

### Список використаних джерел

1. Васянович Г.П. *Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 5: Збірник наукових праць*. Львів: Сполом, 2010. 460 с.
2. *Великий тлумачний словник української мови*. Уклад. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Гиппократ. *Етика и общая медицина; Письма*. Пер. с древнегреч. В. Руднева. М.: Мир книги, Литература, 2010. 336 с.
4. Гончаренко С., Мальований Ю. Гуманізація і гуманітаризація освіти. *Шлях освіти*. № 3, 2001. С. 2-8.
5. Гончаренко С. *Український педагогічний словник*. К.: Либідь, 1997. 376 с.
6. *Державна національна програма «Освіта». Україна XXI століття*. К.: Райдуга, 1994. 61 с.
7. Звягіна В.Ф. Психологічні основи викладання історії української та світової культури майбутнім лікарям. *Сучасні проблеми підготовки фахівців у вищих навчальних медичних та фармацевтичних закладах України*. Луганськ, 2000. С. 134-135.
8. Колісник-Гуменюк Ю.І. *Формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у процесі гуманітарної підготовки в медичних коледжах*: монографія. Львів: «Край», 2013. 296 с.
9. Маслова Н.Г. Зміст і структура академічної свободи з урахуванням ролі відповідних суб'єктів у науково-освітньому процесі. *Форум права*. 2012, № 4. С. 646-652.
10. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP\\_index.htm\\_2012\\_4\\_105](http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_105)
11. Ницета В.А. Роль риторики в процесах гуманізації та гуманітаризації сучасної шкільної освіти. *ScientificJournal «ScienceRise: PedagogicalEducation»*. № 8(4). 2016. С. 10-17.
12. Пиріг Л.А. *Медицина і українське суспільство: збірник медичних публіцистичних праць*. К.: Б.в., 1998. 472 с.
13. *Про освіту*: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145.
14. *Філософський енциклопедичний словник*; за ред. В.І. Шинкарука. К.: Абрис, 2002. 744 с.
15. Шаповал Г.Н. Гуманітарний аспект медичного образования как неотъемлемая составляющая обучения иностранных студентов-медиков. *Матер. XXXIII междунар. научн.-практ. конф. «Актуальные вопросы общественных наук: социология, политология, философия, история»* (г.Новосибирск, 27 января 2014 г.). Новосибирск: СибАк, 2014. С.108-112.
16. Шелюк Л. Демократизація освіти як принцип її реформування в Україні. *Гілея: науковий вісник*. 2014, Вип. 89. С. 371-376.
17. Шрам В. Академические свободы в системе подготовки специалистов в вузе. *Вестник Адыгейского государственного университета*. 2006. № 4. С. 122-123.

18. Эйнштейн Альберт. *Как изменить мир к лучшему*. М.: Эксмо, 2013. 252 с
19. Юнина Е.А. Гуманизация и гуманитаризация образования в аспекте риторической культуры. *Речевое общение*. Красноярск, 2000, Вып. 3 (11). С. 99-103.
20. Ross A. M. Some considerations of the anti thesis between aliberal and a technical education. *The Vocational Aspect of Education*. 1953. Vol.5. №11. P.96-105.

### References

1. Vasyanovych, H.P. (2010). *Vybrani tvory: v 5-ty t. T. 5: Zbirnyk naukovykh prats'* [Selected works: in 5 volumes. Vol. 5: Collection of scientific works]. Lviv: Spolom [in Ukrainian].
2. *Velykyi tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy* [A great explanatory dictionary of the Ukrainian language. Structure] (2004). Uklad. V.T. Busel. Kyiv, Irpin': VTF «Perun» [in Ukrainian].
3. Gippokrat (2010). *Etika i obshchaya meditsina; Pis'ma* [Ethics and General Medicine; Letters]. Moscow: Mir knigi, Literatura [in Russian].
4. Honcharenko, S., Mal'ovanyy, YU. (2001). Humanizatsiya i humanitaryzatsiya osvity [Humanization and humanization of education]. *Shlyakh osvity* [The path of education]. No. 3. pp. 2-8 [in Ukrainian].
5. Honcharenko, S. (1997). *Ukrayins'kyi pedahohichnyy slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
6. *Derzhavna natsional'na prohrama «Osvita»*. *Ukrayina XXI stolittya* [State National Program «Education». XXI century Ukraine] (1994). Kyiv: Rayduha [in Ukrainian].
7. Zvyahina, V.F. (2000). *Psykhohichni osnovy vykladannya istoriyi ukrayins'koyi ta svitovoyi kul'tury maybutnim likaryam* [[Psychological bases of future physicians teaching history of Ukrainian and world culture.]. *Suchasni problemy pidhotovky fakhivtsiv u vishchykh navchal'nykh medychnykh ta farmatsevtichnykh zakladakh Ukrayiny* [Current Problems of Specialist Training in Higher Educational Medical and Pharmaceutical Institutions of Ukraine]. Luhansk, pp. 134-135 [in Ukrainian].
8. Kolisnyk-Humenyuk, YU.I. (2013). *Formuvannya profesyno-etychnoyi kul'tury maybutnikh fakhivtsiv u protsesi humanitarnoyi pidhotovky u medychnykh koledzhakh: monohrafiya* [Formation of professional and ethical culture of future specialists in the process of humanitarian training in medical colleges: monograph]. Lviv: «Kray» [in Ukrainian].
9. Maslova, N.H. (2012). *Zmist i struktura akademichnoyi svobody z urakhuvannyam roli vidpovidnykh sub'yektiv u naukovy-osvitn'omu protsesi* [The content and structure of academic freedom, taking into account the role of relevant subjects in the scientific and educational process.]. *Forum prava* [The forum is right]. No. 4. pp. 646-652.
10. Access mode: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP\\_index.htm\\_2012\\_4\\_105](http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_105) [in Ukrainian].
11. Nyshcheta, V.A. (2016). *Rol' rytoryky v protsesakh humanizatsiyi ta humanitaryzatsiyi suchasnoyi shkil'noyi osvity* [The role of rhetoric in the processes of humanization and humanization of modern school education.]. *Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. No 8(4), pp. 10-17 [in Ukrainian].
12. Pyrih, L.A. (1998). *Medytsyna i ukrayins'ke suspil'stvo: zbirnyk medychnykh publitsystychnykh prats'* [Medicine and Ukrainian society: a collection of medical journalistic works]. Kyiv: B.v. [in Ukrainian].
13. *Pro osvitu: Zakon Ukrayiny vid 05.09.2017 r.* [On education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 № 2145.] № 2145 [in Ukrainian].
14. *Filosof's'kyi entsyklopedychny slovnyk* [Philosophical Encyclopedic Dictionary] (2002).; ed. V. I. Shynkaruka. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
15. Shapoval, G.N. (2014). *Gumanitarnyy aspekt meditsynskogo obrazovaniya kak neotyemlemaya sostavlyayushchaya obucheniya inostrannykh studentov-medikov*. [The humanitarian aspect of medical education as an integral component of the training of foreign medical students]. *Mater. XXXIII mezhdunar. nauchn.-prakt. konf. «Aktual'nyye voprosy obshchestvennykh nauk: sotsiologiya, politologiya, filosofiya, istoriya»* [Mater. XXXIII Int. scientific-practical conf. «Actual issues of the social sciences: sociology, political science, philosophy, history»] (Novosibirsk, January 27, 2014)]. Novosibirsk: SibAk, pp. 108-112 [in Russian].
16. Shelyuk, L. (2014). *Demokratyzatsiya osvity yak pryntsyyp yiyi reformuvannya v Ukrayini* [Democratization of education as a principle of its reform in Ukraine]. *Hileya: naukovyy visnyk* [Gilea: a scientific bulletin]. Vol. 89. pp. 371-376 [in Ukrainian].
17. Shram, V. (2006). *Akademicheskiye svobody v sisteme podgotovki spetsialistov v vuze* [Academic freedoms in the system of training specialists in high school]. *Vestnik Adygeyskogo gosudarstvennogo universiteta* [Bulletin of the Adygea State University]. No. 4. pp. 122-123 [in Russian].
18. Einstein Albert (2013). *Kak izmenit' mir k luchshemu* [How to change the world for the better]. Moscow: Eksmo, 2013 [in Russian].
19. Yunina, E.A. (2000). *Gumanizatsiya i humanitaryzatsiya obrazovaniya v aspekte ritoricheskoy kul'tury* [Humanization and humanization of education in the aspect of rhetorical culture]. *Rechevoye obshcheniye* [Speech communication]. Krasnoyarsk, Vol. 3 (11) [in Russian].
20. [Ross, A.M. (1953). Some considerations of the antithesis between a liberal and a technical education.] *The Vocational Aspect of Education*. Vol.5. №11. P.96-105.

#### **Мария Цуркан. Роль языка в процессах гуманизации, гуманитаризации и демократизации высшего медицинского образования**

Статья посвящена актуальной проблеме формирования гуманистического мировоззрения будущих врачей, в частности рассмотрены и проанализированы процессы гуманизации, гуманитаризации и демократизации в медицинских учреждениях высшего образования и обращено внимание на роль языка как гуманитарного средства становления гуманной личности медика, способной к налаживанию межличностных отношений «врач – пациент». Выяснено, что приоритетными составляющими гуманизации образования являются общечеловеческие ценности, среди которых жизнь, здоровье и достоинство человека, а также свобода и право на самоутверждение, самоопределение и самореализацию, независимо от расовой, национальной, этнической, религиозной и социальной принадлежности.

Ключевые слова: гуманизация; гуманитаризация; демократизация, иностранный студент, высшее медицинское образование, языковая подготовка.

**Maria Tsurkan. Role of language in processes of humanization, humanitarization and democratization of higher medical education**

*The article is dedicated to actual problem of formation of humanistic outlook of future doctors, in particular, process of humanization, humanitarization and democratization at medical institutions of higher education have been considered and analyzed and the attention has been paid on role of language as humanitarian means of formation of humane personality of a medic, which is able to adjust of interpersonal relations «a doctor – a patient». Professionally-communicative situation has been described in the investigation, members of which are foreign students and Ukrainian patients and qualities of doctors-foreigners – ability to empathize, goodwill, politeness, sincere interest in patient-companion's state. It has been found out, that common human values are priority components of humanization of education, among which are life, health and dignity of person, as well as freedom and right to affirmation, self-determination and self-realization, regardless of race, national, ethnic, religious and social affiliation. Formation of motivated attitude of a doctor to a patient as to the highest value must be priority task of humanization, humanitarization and democratization of medical education. Results of investigations show that it is necessary to understand educational process as parity interaction of a teacher and a student in the context of democratization of education, where teachers should perceive students as partners understand their needs and interests, introduce individual methods of education. Mastering of Ukrainian language by foreign students promotes formation of humane personality of a doctor, humanization and democratization of medical education, providing mutual understanding of doctors and patients in the process of communication as an important factor of the process of treatment. Humanism, tolerance, compassion and love for patients, responsibility to them and their relatives, ability to hear out and support, appease and help is foundation of efficient organization of communicative activity of a doctor. Humanized education – is main remedy for global humanization of society, aim of which is development of personality, who is able to think creatively, strives for self-improvement, defines strategy of conduction of professional activity, is able to adapt to life conditions, has formed outlook, realizes universal human moral-ethical values.*

*Key words:* humanization; humanitarization; democratization; foreign student; higher medical education; language preparation.